

بررسی املا و اختلال املا نویسی در دانش آموزان ابتدایی

عاطفه محمودی^۱

^۱ کارشناسی ارشد ریاضی کاربردی دانشگاه صنعتی اصفهان

چکیده

هدف از پژوهش حاضر بررسی املا و اختلال املا نویسی در دانش آموزان ابتدایی می باشد. این مقاله به روش مروری و برای جمع آوری اطلاعات آن به منابع مکتوب و مقالات مرتبط در این زمینه مراجعه شده است که بعد از بررسی دقیق منابع به این نتیجه رسیدیم که وجود هر اختلال یادگیری در دانش آموزان باعث اختلال در پیشرفت تحصیلی می شود، که اختلال املا یکی از این اختلالات است. اختلال املا یکی از شایع ترین اختلالات دوران ابتدایی می باشد که بیش از یک قرن متخصصان علوم تربیتی و روانشناسی و گفتار درمانی در پی تشخیص و درمان آن هستند. که اگر این اختلال درمان نشود باعث افت تحصیلی در مقطع ابتدایی و بعد باعث کاهش اعتماد به نفس در دانش آموز می شود. در این مقاله ابتدا تعریفی از املا و بعد از آن عواملی که در این اختلال تأثیر گذار است، مورد بررسی قرار گرفت و سپس عناصر و راهکار های یادگیری بهتر املا را مورد تحلیل قرار دادیم.

واژه‌های کلیدی: املا، اختلال املا، افت تحصیلی، دیکته

مقدمه

بررسی های انجام شده حاکی از آن است که بعضی از دانش آموزان در طی تحصیل خود با مشکلاتی مواجه می شوند که در تحصیل آنان تأثیر گذار است و می تواند باعث ایجاد اختلال در آنان شود. یکی از مشکلات و موانع یادگیری اختلالات یادگیری است، که یکی از این اختلالات اختلال املا می باشد. مشکل املا نویسی از عوامل زمینه ای در بروز افت تحصیلی می باشد. آمار ها نشان می دهد که ۲۷ درصد تا ۲۸ درصد از کل ناتوانی های یادگیری را اختلال دیکته تشکیل می دهد. املاء یا هجی کردن از جایگاه ویژه ای در برنامه درسی برخوردار است زیرا در این درس به دانش آموزان فرصت داده می شود تا بتوانند به یک دست نوشت معیار و استاندارد برسند و از این طریق الگو سازی کنند و تولید های دیگر خود را به کمک آن ضابطه مند سازند. دیسگرافی یا اختلال در املاء، یک اختلال عمده در نوشتن است و یکی از بحث های جالبی است که در زمینه ناتوانی های یادگیری مطرح است و متوجه بسیاری از متخصصان و روان شناسان قرن حاضر قرار گرفته است. اصطلاح اختلال املاء، برای کودکانی که با وجود هوش طبیعی دارند و بسیار بد می نویسند بکار برده می شود. (سیف نراقی و نادری، ۱۳۹۴). نوشتن به دلیل اینکه برای کودکان یک فعالیت انتزاعی است لذا یک کار دشوار و سخت به حساب می آید. فعالیت نوشتن با مهارت هایی از قبیل توانایی نگهداری موضوع به صورت کلمه، ترسیم گرافیکی شکل حروف و کلمات، به کار گیری صحیح ابزار نوشتن و داشتن حافظه دیداری و کار آمد ارتباط دارد. همان قدر که مهم است تا افراد بتوانند با زبان شفاهی با دیگران ارتباط برقرار کنند، به همان اندازه نیز مهم است که بتوانند با نوشتن نیز ارتباط برقرار کنند. املاء دیکته به معنای جانشین ساختن صحیح صورت نوشتاری حروف و واژه ها به جای صورت واجی آنها است. (قاسم تبار، ۱۳۹۸).

مبانی نظری

تعریف املا

املا کلمه ای است عربی و مصدر این کلمه در ترجمه فارسی به معانی پرکردن، نویسانیدن دیگری را به تلقین، از خود چیزی گفتن، مطلبی را تقریر کردن تا کسی بنویسد، نوشتن از تلقین دیگری، نوشتن مطلبی که دیگری تقریر کند، طریقه نوشتن کلمات، درست نویسی، نوشتن ترکیب حروف موافق قاعده ی رسم الخط استفاده شده است. کلمه ای املا ریشه ی لاتین آن فرانسوی است و به معنی مطلبی که کسی املا کند و دیگری بنویسد آمده است. اساساً املا یک درس نیست بلکه نوعی آزمون درست نویسی است. معمولاً بعد از املا اتفاق جدی برای آموزش درست نویسی نمی افتد. اگر قرار باشد میزان درست نویسی از نظر لغات ادبیات فارسی سنجیده شود پس بسیار ضروری است که قبل از هر امتحانی آموزش مناسب و خوبی ارائه شود؛ همانند درس های ریاضی، علوم و درس های دیگر. اما متأسفانه در خصوص املا چنین اتفاقی نمی افتد معمول این است که معلم زنگ املا به دانش آموزان چیزهایی می گوید که آنها باید بنویسند. حال قبل از آن آیا هیچ آموزشی داده است یا خیر خود جای سوال و بررسی است.

اگر املا درس نیست پس چیست؟ با یک نگاه ساده به موضوع و مفهوم نوشتن می توان دریافت که املا خود جز کوچکی از انشاست. بنابراین لزوم توجه به این درس کاملاً روشن است و در نوشتن املا دانش آموزان باید موارد زیر را رعایت کنند:

۱- گوش دادن: تشخیص دقیق کلمات و درک آنها.

۲- خوب تشخیص دادن: یادآوری و مجسم ساختن تصویر و بازشناسی آن کلمه در ذهن.

۳- درست نویسی: نوشتن صحیح حروف سازنده کلمه و توالی مناسب آنها (کرد و رحمت زهی، ۱۳۹۷).

شیوع اختلال املا

اختلال دیکته یکی از شایع‌ترین اختلالات یادگیری در بین دانش‌آموزان ابتدایی است که ۳۰ درصد از تمام اختلال‌های یادگیری را به خود اختصاص داده است. در واقع شایع‌ترین اختلال بیان نوشتاری، نقص در هجی کردن یا املاء است. تحقیقات پژوهشگران نشان می‌دهد که از ۱۰ درصد شیوع اختلال‌های یادگیری در دانش‌آموزان در حدود ۴ درصد آن مرتبط با املاء نویسی است (با عزت، ۱۳۸۸).

اهمیت املا

اگر خط وجود نمی‌داشت، اسلاف ما نمی‌توانستند آثار تمدن خود را به فرزندان بسپارند بی‌جهت نیست که گفته‌اند: دانش شکاری بود ارزنده که به دام خط در افتاد و پایدار بماند. اگر خط نبود دانش و تجربه‌های بشری به وادی فراموشی می‌رفت و سر از دیار عدم به در می‌آورد دانش بشر با نوک قلم بر سینه سنگ سخت و سفال و چوب و پوست برخی حیوانات و سرانجام کاغذ به صورت نشانه‌هایی که مجموع آنها را خط می‌نامیم از گزند فراموشی در امان مانده است. ما اگر اکنون خبری از اسلاف چند هزار سال قبل خود داریم بر اثر همین پدیده ارزشمند یعنی خط است. باری، هر اندازه خط صحیح‌تر و کامل‌تر و دقیق‌تر باشد بهتر می‌تواند بار معانی را به دوش بکشد و به سر منزل مقصود برساند. معانی کامل و دقیق را نمی‌توان به خطی ناقص و املائی نادرست به خواننده القا کرد. اهمیت خط و املا در این است که باید بار معانی را به امانت به وی سپرد تا به مقصد برساند و چیزی نه بر آن بیفزاید و نه از آن بکاهد (بختیاری، ۱۳۹۱).

نکاتی در خصوص املا

- ۱- املا فقط به درس فارسی اختصاص پیدا نکند و در صورت امکان و توانایی دانش‌آموزان از سایر دروس هم استفاده شود.
- ۲- غلط‌های املائی را در هر جلسه شناسایی کنیم و در طول تدریس هفتگی تأکید داشته باشیم.
- ۳- تنوع و تکرار در نوع شیوه گفتن املا خیلی مهم است زیرا بچه‌ها تنوع را دوست دارند و املا به شیوه‌های گوناگون به دانش‌آموزان آموزش داده شود.
- ۴- به والدین نیز آموزش داده شده که چگونه به دانش‌آموزان املا بگویند و تصحیح و ارزشیابی نمایند. مثلاً می‌توان از آنها خواست که جریان املا نویسی را برعکس کنند یعنی بچه‌ها املا بگویند و والدین بنویسند یا معلمین عزیز حتی می‌توانند املائی هفتگی را تهیه و در اختیار خانواده‌ها قرار دهند تا از این متن به بچه‌ها املا بگویند.
- ۵- به جای تمرین‌های کسل‌کننده نوشتن می‌توان تمرین‌هایی با انگیزه خواندنی به بچه‌ها داد زیرا کسی املا خوب می‌نویسد که خوب خواندن را بلد باشد.
- ۶- نکته بسیار مهمی را که هر معلم باید به آن توجه داشته باشد این است که معلم حق ندارد دانش‌آموزان را برای اولین بار غلط نویسی یاد بدهد.

۷- هر گاه دیدید که دانش‌آموز کلمه‌ای را بلد نیست سریع روی تخته صحیح آن را بنویسید و آن را تجزیه و تحلیل کنید، بهترین موقع آموزش املا همین موقع است و دانش‌آموز بهترین و بیشترین انگیزه را برای یادگیری دارد. زیرا دانش‌آموز نیاز به صحیح نوشتن دارد. و از طرفی نیاز ما در تمام اختراعات است و حسن این کار این است که دیگر دانش‌آموز نیاز به تقلب ندارد. زیرا می‌داند که هر وقت او مشکلی داشته باشد بلافاصله معلم برایش توضیح می‌دهد.

۸- هنگام خواندن متن املا هیچ وقت متن با شتاب و عجله خوانده نشود. زیرا در دانش‌آموزان ایجاد نگرانی و اضطراب می‌کند.

۹- موقع گفتن املا و خواندن متن حتماً در یک جا بایستید زیرا اگر حرکت کنیم در گوش کردن دانش‌آموزان اختلال ایجاد می‌شود.

۱۰- تحقیقات نشان می‌دهند، میزان غلط نویسی کلمات فارسی با افزایش سن کاهش می‌یابد. به عبارت دیگر درست نویسی با افزایش سن رابطه مستقیم دارد. بنابراین، غلط نویسی دانش‌آموزان خرد سال و خصوصاً دبستانی امری است کاملاً طبیعی. دانش‌آموزان با بزرگ‌تر شدن تعداد لغات زیادی را به حافظه می‌سپارند و دارای گنجینه‌ی مناسبی از کلمات لغات فارسی می‌شوند (محمودیان فر، ۱۳۹۲).

پیشینه پژوهش

مرادی و همکاران (۱۳۹۳) در مقاله‌ای تحت عنوان مقایسه‌ی اثربخشی روش آموزش مستقیم و آموزش چندرسانه‌ای بر اختلال املا به این نتایج دست یافتند که آموزش مستقیم و آموزش چندرسانه‌ای به طور معناداری بر بهبود اختلال املا اثربخش بوده است. همچنین آموزش مستقیم از آموزش چندرسانه‌ای اثربخش‌تر بود.

کرد و رحمت زهی (۱۳۹۷) در مقاله‌ای تحت عنوان اختلالات دیکته نویسی در دوره ابتدایی دریافتند که اگر معلمان درس املا همان‌طور که جدی می‌گیرند روش تدریس آن را نیز مطابق با روش با تدریس‌های ارائه شده در کتاب‌های مراکز تربیت معلم تدریس کنند به نظر می‌رسد دانش‌آموزان مشکلی در این درس نخواهند داشت.

ناصرپور و همکاران (۱۳۹۸) در مقاله‌ای تحت عنوان شناسایی عوامل موثر در اختلالات املانویسی دانش‌آموزان ابتدایی به این نتیجه رسیدند که درس املا رابطه بسیار نزدیکی با سایر دروس دارد زیرا افراد در تمام زندگی خود با نوشتن سروکار دارند. با شناسایی عوامل اختلالات املانویسی دانش‌آموزان ابتدایی مشخص گردید که معلمان آموزش بسیار کمی در رابطه با نحوه تدریس و آموزش املا در کلاس‌های ضمن خدمت دوره دیده‌اند. باید در پایه‌های پایین و مخصوصاً اول ابتدایی معلمان با تجربه گمارد تا بتوان مطالب و گام‌های اولیه نوشتن را به خوبی به دانش‌آموزان آموزش بدهند.

روش پژوهش

این پژوهش به روش تجزیه و تحلیل کتابخانه‌ای- مروری بوده و جمع‌آوری اطلاعات با مراجعه به پایگاه‌های اینترنتی، مقالات، کتب، اسناد معتبر علمی و منابع الکترونیکی در این زمینه انجام شده است که ضمن بررسی املا، شیوع و اهمیت آن، عناصر، عوامل و رویکردهای مرتبط با آن که به توجیه و دلیل‌پردازی اختلال املا می‌پردازند ذکر شده است. و در ادامه راهکارهایی برای بهتر شدن املا دانش‌آموزان بیان شده است.

یافته‌ها

بر اساس یافته‌هایی که با بررسی مقالات و مطالب گفته شده در خصوص اختلال املا به دست آوردیم عناصر، عوامل و رویکردهای مرتبط با آن که به توجیه و دلیل‌پردازی اختلال املا می‌پردازند به شرح زیر می‌باشد:

رویکردهای مختلفی به توجیه و دلیل‌پردازی اختلال املا پرداخته‌اند، از جمله: ۱- نظریه‌های ادراکی- حرکتی. ۲- نظریه‌های زبان. ۳- نظریه عصب شناختی و فعالیت مغز و اعصاب. ۴- نظریه‌های پردازش شناختی. ۵- نظریه‌های فراشناختی ۶- نظریه‌های رفتاری. اما علت‌های ویژه‌تری نیز برای اختلال املا وجود دارد از جمله: ۱- دشواری‌های مربوط به خط فارسی مرعشی، (۱۳۸۱). ۲- عوامل فرهنگی و خانوادگی (هریس و همکاران، ۱۹۹۸، به نقل کریمی، ۱۳۸۹). ۳- عوامل مربوط به ضعف در هجی کردن و خواندن. ۴- عوامل آموزشی: در کنار همه این عوامل آموزش و چگونگی ارائه و برخورداری از آموزش در بروز اختلال تأثیر گذار است. جانیس، ریدر، تانمر و کیث (۲۰۰۷) می‌گویند کودکانی که تازه وارد مدرسه می‌شوند اگر در یافتن واج‌های متوالی در واژه دشواری داشته باشند قادر به کشف اصول الفبایی نبوده و لذا نمی‌توانند روابط صدا و املا را کشف نمایند. بدون آموزش و مداخله‌های ویژه، رشد مهارت بازشناسی واژه در این دانش‌آموزان آسیب خواهد دید (مرادی و همکاران، ۱۳۹۳).

عوامل مؤثر در اختلال املا

اختلال‌های یادگیری ویژه می‌تواند به وسیله علل زیادی مانند نقص ژنتیکی، ضربه به سر و یا نقاط حساس بدن مثل مغز و یا بیماری‌ها ایجاد شود (رنی، ۱۹۹۸). در این خصوص که چه عواملی در ایجاد اختلال املا مؤثرند و نقش عمده‌ای بازی می‌کنند می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. اختلال‌های کنترل حرکتی

فراگیری نوشتن، مستلزم کنترل حالت‌های بدن، سر، بازوها، دست‌ها و انگشت‌ها می‌باشد. پس هر نوع اختلال حرکتی که در ایجاد فعالیت‌های حرکتی لازم برای ترسیم، کپی کردن و یا نوشتن حروف و کلمات، مشکل ایجاد کند، مانع تحول یکنواخت و روان الگوهای حرکتی لازم برای نوشتن اتوماتیک وار و پی در پی خواهد شد (شهنی بیلاق و همکاران، ۱۳۸۳). مایکل باست (۱۹۶۵ به نقل از لوریا، ۱۹۶۶) معتقد است که ناتوانی جزئی در نوشتن ناشی از بد کاری مغز است که تحت عنوان نارسا نویسی از آن نام می‌برد. اختلال‌های کنترل حرکتی ممکن است ناشی از ناتوانایی در برون دادهای حرکتی یعنی فرستادن علایم مناسب مربوط به بدن، بازو و دست و انگشتان برای تولید حرکات ضروری در نوشتن ناشی می‌شود.

۲. اختلال‌های ادراک بصری

برای آنکه کودک نوشتن را یاد بگیرد، لازم است که توانایی ایجاد تمایز بصری بین شکل‌ها، حروف، لغات، اعداد و غیره را داشته باشد، کودکانی که مشکلاتی در افتراق بصری حروف و لغات دارند در تولید مجدد و یا رونویسی صحیح آنها مشکلاتی دارند. این کودکان در زمینه متصل کردن شکل‌ها هندسی، یافتن جهت یک حس، تشخیص خط عمودی از خط افقی، رونویسی از شکل‌ها، حروف، اعداد، کلمات، گفتن زمان، استفاده از نقشه‌ها و نوشتن مشکلاتی دارند (کرک و چالفانت، ۱۳۷۷).

۳. اختلال‌های حافظه بصری

کودکانی که در یادآوری بصری حروف و کلمات موفق نیستند، احتمالاً در یادگیری نوشتن نیز مشکلاتی دارند. کودکانی که مشکلاتی در حافظه بصری دارند می‌توانند صحبت کنند، بخوانند و رونویسی کنند اما نمی‌توانند حروف و کلمات را از حفظ به یاد بیاورند و یا دوباره آنها را تولید کنند. در همین زمینه ولاکاس و کاراپیتساس (۲۰۰۳)، طی مطالعه‌ای با عنوان نقص حافظه بصری در کودکان ۶/۶ تا ۵/۱۲ ساله مبتلا به دیسگرافی به این نتیجه رسیدند که این کودکان از مشکلات شناختی که تحت تأثیر حافظه بصری است رنج می‌برند. عوامل دیگری که در ایجاد اختلال املا نقش دارند به شرح زیر هستند:

- عدم دقت و توجه
- ضعف مهارت‌های حرکتی
- نارسایی در ادراک بینایی حروف و کلمات
- ضعف حافظه بینایی و شنوایی
- دشواری در انتقال اطلاعات از یک کانال حسی به کانال دیگر.
- انتزاعی بودن مطلب سیف نراقی و نادری، (۱۳۸۴).

۳. آسیب در کارکردهای اجرایی

کارکردهای اجرایی کارکردهای عالی دستگاه شناختی هستند و به مجموعه‌ای از توانایی‌های شناختی شامل خودگردانی، خود آغازگری و بازداری، برنامه‌ریزی راهبردی، انعطاف شناختی و کنترل تکانش گفته می‌شود (علیزاده، ۱۳۸۵). دانش‌آموزان دارای ناتوانی‌های خواندن و نوشتن در کارکردهای اجرایی آسیب دیده‌اند. برخی از یافته‌ها نشان می‌دهد که دانش‌آموزان دارای اختلال خواندن و نوشتن در بازداری مشکل دارند و این آسیب باعث حواس پرتی آنها می‌شود. آنها نیز در کارکردهای آغازگری و تبدیل ضعیف‌تر عمل می‌کنند (علیزاده، ۱۳۸۵). در این خصوص که چرا برخی از دانش‌آموزان بدخط اند، عوامل زیادی از قبیل خانواده، معلم، شیوه‌های آموزشی و تربیتی مدرسه و دانش آموز دخالت دارد (محمدی نژاد، ۱۳۸۱).

عناصر روش آموزش املا

گام اول: انتخاب متن و نوشتن آن روی تخته و خواندن آن در انتخاب متن املاء به موارد زیر توجه شود:

- متن مورد نظر حاوی جمله باشد از انتخاب کلمه به تنهایی خود داری شود.
- کلمات سازنده‌ی جملات متن از حروفی تشکیل شده باشند و از انتخاب کلمه به تنهایی خودداری شود.
- کلمات سازنده جملات متن از حروفی تشکیل شده باشند که قبلاً تدریس شده‌اند.
- علاوه بر جملات موجود در کتاب‌های درسی با استفاده از کلمات خوانده شده جملات دیگری هم در نظر گرفته شوند.
- در هر جلسه از کلماتی که در جلسات قبلی برای دانش‌آموزان مشکل بوده‌اند نیز استفاده شوند تا بتوان درجه‌ی پیشرفت شاگردان را اندازه‌گیری کرد.

گام دوم: قرائت املاء توسط معلم و نوشتن آن توسط دانش آموزان:

معلم متن را به صورت گروه‌های اسمی و فعلی یا جمله‌ای کامل با صدایی بلند و لحنی شمرده و حداکثر تا دوبار قرائت کند تا دانش‌آموزان با بافت جمله و معنای آن آشنا شوند، متن املا را با سرعت مناسب تکرار می‌کند تا کندنویسان هم اشکالات خود را برطرف نمایند.

گام سوم: تصحیح گروهی املاها و تهیه فهرست خطاهای املائی:

این گام با مشارکت کامل دانش‌آموزان انجام می‌شود و معلم بدون اشاره به نام آنان تک تک املاها را بررسی و مشکلات را استخراج می‌کند. به این ترتیب که معلم املائی اولین دانش‌آموز را در دست می‌گیرد و به کمک دانش‌آموز کلمات یاد شده را رو نویسی می‌کند پس املائی دومین، سومین و... در دست می‌گیرد و به کمک همان دانش‌آموز یا دانش‌آموز دیگری صورت صحیح غلط‌های املائی را روی تابلو ثبت می‌کند البته هر جا که غلط‌ها تکراری بودند جلوی اولین مورد آن یک علامت می‌زند در پایان با شمردن غلط‌ها، اشکالات املائی دانش‌آموزان را اولویت بندی می‌کند (کرد و رحمت زهی، ۱۳۹۷).

چگونگی انتخاب متن املا و شیوهی گفتن دیکته

متن‌هایی که برای املا توسط معلمان در نظر گرفته می‌شوند در حد امکان از نوشته‌های فصیحی انتخاب شوند که در برگیرنده‌ی نکته‌های فراوان اخلاقی، اجتماعی و به ویژه تربیتی باشند. به طوری که ضمن وسعت دادن دامنه‌ی آگاهی‌های لغوی کودکان، به صورتی غیر مستقیم دانسته‌های عمومی آنها را هم افزایش بدهد و میل درونی آنان را برای نوشتن برانگیزاند. عبارت‌ها و جمله‌های دیکته نباید طولانی و خسته کننده باشد تا دانش‌آموزان بتوانند معنی کلمه‌ها و لغت‌ها را متوجه شوند.

در عبارت‌ها، به سادگی و آسانی دریابند. از طرفی دانش‌آموزان پیش از شروع املا، باید بدانند که دیکته‌ی مورد نظر بناست از کدام صفحه باشد. معلم هم از لغت‌ها و کلمه‌هایی که دانش‌آموزان در مدت یک هفته خوانده‌اند، متنی آماده می‌کند که جمله‌های آن به هم مربوط بوده و متناسب با توانایی درک کودکان و وقت در نظر گرفته شده باشد. یکی از هدف‌های دیکته، یاد دادن املائی کلمه‌ها به شاگردان است به همین جهت نباید پنداشت که بایستی به عمد، دانش‌آموز را به اشتباه انداخت و بعد غلط او را درست کرد یا کلمه‌هایی در متن دیکته گنجانده که شاگرد از نوشتن آن ناتوان باشد و یا از روی حدس و گمان و شانس بنویسد. آموزگاران گاهی وقت‌ها بهتر است متن دیکته را ساده و با کلمه‌هایی کم انتخاب نمایند تا هیچ دانش‌آموزی نمره‌ی کمتر از ده نگیرد. این امر موجب بروز احساس موفقیت در نزد دانش‌آموزان ضعیف می‌شود و آنها را به این باور می‌رساند که آنان هم می‌توانند رشد نموده و نمره‌ی خوب بگیرند. لازم است که متن املا، یک بار پیش از آغاز نوشتن و یک بار هم بعد از پایان دیکته به صورتی روشن و صاف برای دانش‌آموزان عزیز خوانده شود. بهتر این است که به منظور بیان و گفتن جمله‌ها، معلم در نقطه‌ای واحد و از قبل تعیین شده بایستد تا صدایش به گوش همه برسد و تمام دانش‌آموزان را هم بتواند ببیند بلکه ایرادهای آنان را همچون نوع قلم به دست گرفتن و چگونگی نشستن و نحوه‌ی قرار دادن دفتر دیکته بر روی میز و حفظ فاصله‌ی مطلوب بین چشم و دفتر و... تشخیص داده و در رفع این ایرادها بکوشد. معلم در موقع گفتن دیکته باید از به کار بردن کلمه‌های مجزا و جمله‌های از هم گسیخته و بی ربط خودداری نماید. گفتن املا به صورت کلمه به کلمه نباید توسط معلم انجام گیرد بلکه می‌بایستی به شکل جمله‌ای کامل بیان گردد و اگر هم جمله‌ای طولانی است آن را به چند بخش کوچک قسمت کند و بعد به کیفیتی ادا شود که معنی و ربط اجزای آن مشخص باشد. املا باید به تدریج و به مرور زمان از لحاظ کمی افزایش پیدا کند و از نظر کیفی هم باید غنی گردد و بر سرعت گفتن افزوده شده و تعداد تکرارها کاهش یافته و به طور متوسط به حداقل دو بار برسد با این شرط که تا دست دانش‌آموز از نوشتن آزاد نشده است مطلب و عبارت بعدی باید گفته

شود. در ضمن، نشانه‌های نقطه گذاری به وسیله‌ی معلم، دیکته گردد و دانش‌آموزان موظف به رعایت دقیق و درست آن باشند و نیز دانش‌آموزان عزیز به این نکته هم توجه داشته باشند که از تکرار کردن جمله‌های دیکته خودداری کنند تا موجب به وجود آمدن شلوغی در کلاس نشوند (حسنعلی زاده، ۱۳۸۲).

دیکته به فرزندان در منزل

۱. در صورتی که کودک در خواندن درس مشکل دارد و قادر به تلفظ صحیح کلمات نیست ابتدا باید اشکالات او را بر طرف کنید. چون نوشتن صحیح دیکته ارتباط مستقیمی با خواندن صحیح و بدون اشکال کلمات دارد.

۲. به هنگام دیکته گفتن کنار کودک ننشینند بلکه با یک فاصله مناسب به او دیکته بگویند. این کار باعث می‌شود که:

الف) کودک با توجه و دقت گوش کند تا این که متوجه شود شما چه می‌گویید. چون در کلاس معلم با فاصله‌ای که دارد به دانش‌آموز دیکته می‌گوید و کودک باید در منزل نیز چنین شرایطی را تجربه کند.

ب) روی کلماتی که املای آنها را می‌داند شک نمی‌کند و با اعتماد به نفس و اطمینان می‌نویسد چون وقتی کودک به کسی که به او دیکته می‌گوید نزدیک باشد هنگام نوشتن هر کلمه‌ای مرتب به او نگاه می‌کند که آیا با حالاتش کلمه‌ای را که نوشته تایید می‌کند یا نه. ج) کودک به خود متکی می‌شود چون هنگامی که مثلاً مادر کنار اوست و کلمه‌ای را نمی‌داند از مادر می‌خواهد که در نوشتن درست کلمه او را راهنمایی کند.

د) هنگام دیکته گفتن روابط بین کودک و والدین دچار اختلال نمی‌شود و کودک دیکته خود را با آرامش و به دور از هرگونه تنش و اضطراب می‌نویسد چون بعضی از پدر یا مادرها به محض این که کودک کلمه‌ای را اشتباه می‌نویسد به شدت عصبانی می‌شوند و سر کودک فریاد می‌زنند به طوری که این رفتار باعث می‌شود که کودک دچار تنش و اضطراب گردد تا جایی که دیکته گفتن از مسیر اصلی خود خارج شده و به جر و بحث می‌انجامد. اگر به دیکته گفتن معلمان توجه شود آنها نیز هنگام دیکته گفتن به برگه دانش‌آموزان نگاه نمی‌کنند. بلکه دانش‌آموزان دیکته را می‌نویسند و در پایان دفتر خود را برای تصحیح به او می‌دهند.

ه) در صورتی که کودک مشکل شنوایی داشته باشد مشکل او مشخص و از همان ابتدا پیگیری‌های لازم از طرف والدین انجام می‌گردد.

۳. به میزان و حجم دیکته توجه داشته باشید. بعضی از والدین به علت علاقه‌ای که به کودک خود دارند یک و نیم یا دو صفحه کامل به او دیکته می‌گویند و این کار باعث خستگی و آزدگی کودک شده به خصوص افزایش غلطها و پایین آمدن نمره، اعتراض، گریه و ناراحتی او را به دنبال دارد. سرعت دیکته گفتن باید مناسب باشد یعنی نه کند و نه تند باشد. در این خصوص لازم است از سرعت دیکته گفتن در دبستان مطلع شوید و با سرعتی مشابه آن به کودک دیکته بگویید چون اگر در منزل دیکته به صورت کند گفته شود و او به این سبک عادت کند هنگام نوشتن در کلاس مرتب کلمات را جا می‌اندازد و نمی‌تواند همپای دیگر دانش‌آموزان دیکته بنویسد.

۴. در هنگام دیکته گفتن از کودک بخواهید که جمله یا کلمه‌ای را که به او می‌گویید ابتدا تکرار کند و بعد آن را بنویسد و در مدت زمانی که به او دیکته می‌گویید به صورت گاه گاه بعد از گفتن کلمه یا جمله از او بپرسید من چه گفتم؟ و کودک باید قبل از نوشتن، کلمه یا جمله شما را تکرار کند و سپس بنویسد. نتیجه این روش این است که کودک درست گوش کند تا متوجه شود شما چه جمله یا کلمه‌ای را می‌گویید و وقتی جمله و کلمه‌ای را تکرار می‌کند باعث می‌شود آن چه را تکرار کرده

در ذهن او بماند و در نتیجه اگر جمله بعدی گفته شود و هنوز کلمه‌ای از جمله قبل را ننوشته باشد کلمه را به خوبی به یاد می‌آورد و آن را می‌نویسد و از دیکته نوشتن نیز عقب نمی‌ماند. ممکن است این طور تصور شود که تکرار جملات و کلمات دیکته توسط کودک باعث تاخیر در دیکته نوشتن او می‌شود اما در واقع این طور نیست چون یادگیری این روش برای او لازم است و در صورتی که کودک این روش را به خوبی تمرین کند به مرور زمان یاد می‌گیرد که جملات و کلمات را صرفاً در ذهن خود تکرار کند و لزومی به بر زبان آوردن آنها نداشته باشد و در نتیجه یادگیری این روش باعث می‌شود که کودک در کلاس دیکته خود را به خوبی بنویسد به طوری که وقتی معلم دیکته می‌گوید آن چه را می‌شنود در کمترین زمان در ذهن خود مرور کند و سپس می‌نویسد. در این جا لازم است متذکر شویم که هدف از دیکته (در منزل) ارزیابی نیست بلکه یادگیری است. بسیاری از خانواده‌ها از بی‌انگیزگی و عدم علاقه فرزندان به نوشتن دیکته در منزل شکایت دارند که برای رفع آن پیشنهاد می‌کنیم به جای استفاده از روش دیکته گویی سنتی و تکراری از روش‌های جدیدتر و متنوع که در ذیل پیشنهاد می‌کنیم استفاده شود. لازم به ذکر است که هر یک از این روش‌ها ممکن است برای دانش‌آموزان خاصی مناسب و مفید باشد (کمالی، ۱۳۹۱).

راهکارهای یادگیری بهتر املا

در زبان فارسی کلمه‌ای معادل املا و دیکته نداریم ولی می‌توانیم «از بر نویسی» یا «گفتار نویسی» را جایگزین کلمه املا یا دیکته کنیم. منظور این است که شخص گفته‌های دیگران را بدون دیدن آن کلمات بنویسد. با توجه به این که درس املا بنای علمی در یادگیری سایر دروس است و توجه به این نکته مهم، یکی از ضروریات نظام آموزشی ما است و از طرفی روش‌های متداول املا نمی‌تواند راه گشای مشکلات آموزشی در این درس باشد، لذا در این مقاله سعی شده است چندین روش متنوع و جالب برای املا و تصحیح آن ارائه شود. تا در سعی طول سال تحصیلی با یاری اولیا و آموزگاران در افزایش توانمندی دانش‌آموزان تلاش شود.

(۱) املا به صورت گروهی: به این شکل که بچه‌ها را به گروه‌های ۵ یا ۶ نفره تقسیم می‌کنیم و در هر گروه، هر خط را یک نفر از گروه می‌نویسد و در انتها نمره گروهی می‌دهیم و آن املا در پوشه کار گروه‌ها قرار می‌گیرد.

(۲) هر گروه یک متن املا با کمک تمام اعضای گروه خود می‌نویسد و ما املاهای همه گروه‌ها را جمع‌آوری کرده و می‌خوانیم و سپس یا بهترین متن دیکته را به کل کلاس می‌گوییم و یا از هر گروه یک پاراگراف انتخاب کرده و دیکته تلفیقی تهیه کرده و به کل کلاس، دیکته می‌گوییم. در این صورت متن دیکته را بچه‌ها انتخاب کرده‌اند.

(۳) بچه‌ها را گروه بندی می‌کنیم و سپس هر گروه متن دیکته‌ای را می‌نویسد و برای گروه دیگر می‌خواند تا آن گروه بنویسند. دیکته گروه به گروه نام دیگر این دیکته است.

(۴) در روش دیگر باز بچه‌ها به گروه‌های ۵ یا ۶ نفره تقسیم می‌شوند. ۱۰ کلمه مهم از درس انتخاب می‌کنیم و از بچه‌ها در گروه‌ها می‌خواهیم که هر کدام جمله‌ای را در ارتباط با درس بنویسند و از کلمات مهم مورد نظر استفاده کنند و هر گروه جملات خود را کنار هم گذاشته و یک متن کوتاه و زیبا بسازد.

(۵) در مواقعی که شاگردی ضعیف است و در املا پیشرفت چندانی ندارد، می‌توان در هنگام دیکته دانش‌آموز ضعیف را کنار دانش‌آموز قوی نشانند تا بعضی از لغات را که برایش مشکل است با مشورت بنویسد. در نتیجه دانش‌آموز ضعیف هم آن لغت را به خوبی به ذهن می‌سپارد و هم با افت نمره به طور مکرر مواجه نمی‌شود. البته این روش نباید به طور تکرار و همیشگی باشد.

۶) در هنگام تصحیح کردن املا معلم صحیح لغات را نمی‌نویسد و دانش‌آموزان خودشان درست لغات را از کتاب پیدا می‌کنند و بعد ما به آن املا نمره می‌دهیم. یعنی ابتدا دور کلمات اشتباه خط می‌کشیم و صحیح آن را بچه‌ها می‌نویسند و ما به صحیح نوشتن آنها نمره می‌دهیم.

۷) روش دیگر این است که معلم بهتر است متن دیکته را قبل از املا برای بچه‌ها بخواند، ولی بچه‌ها چیزی ننویسند و تنها گوش دهند.

۸) بعد از املا هم باید متن مجدداً خوانده شود، یعنی در هر املا کل متن باید سه بار خوانده شود.

۹) در صورت دیگر املا، می‌توان شفاهی دیکته را خواند و بچه‌ها لغات مهم آن را هجی کنند.

۱۰) نوع دیگر املا می‌تواند چنین باشد که شاگرد پشت سری کلمات را روی پشت فرد جلویی بنویسد و شاگرد جلویی از روش حرکت انگشتی فرد عقبی بتواند لغات را بفهمد و بنویسد که این یک نوع بازی و املا است.

۱۱) در روش دیگر به بچه‌ها می‌گوییم روزنامه با خود به کلاس بیاورند و لغات را ببرند و از لغات بریده شده یک بند املا برای ما درست کنند و بر روی ورقه بچسبانند. این روش می‌تواند به صورت گروهی هم صورت گیرد.

۱۲) توان املائی را به صورت بدون نقطه، بدون تشدید و یا به صورت لغات ناقص به دانش‌آموزان داد تا آنان در جای مناسب نقطه بگذارند و یا تشدید قرار دهند یا لغات ناقص را کامل کنند.

۱۳) می‌توان دیکته را به صورت لغات صحیح و غلط در کنار هم قرار داد تا بچه‌ها کلمه غلط را خط بزنند.

۱۴) روش دیگر املا می‌تواند به صورت تصویری باشد. یعنی شکل را به دانش‌آموزان بدهیم تا آنان املائی صحیح آن را بنویسند.

۱۵) املائی تقویت حافظه: بدین صورت که معلم متنی را روی تخته می‌نویسد و سپس متن را برای دانش‌آموزان می‌خواند و سپس روی نوشته هایش روی تخته پرده می‌کشد و بچه‌ها باید هر آن چه از متن فهمیده‌اند را بنویسند. سپس معلم پرده را از تخته بر می‌دارد و بچه‌ها متن خود را با متن تخته مقایسه می‌کنند و به خود امتیاز می‌هند.

۱۶) روش دیگر، می‌تواند استفاده از آینه باشد که کلمات را بر عکس بنویسیم و بچه‌ها با آینه درست آن را بنویسند و یا صحیح آن را بخوانند.

۱۷) دیکته آبکی: روش دیگر، استفاده از آب و محیط حیاط مدرسه است. بدین ترتیب که بچه‌ها به صورت انفرادی و یا گروهی با خود آب پاش به مدرسه بیاورند و با آب دیکته را روی زمین بنویسند و گروهی نوشته‌های خود را تصحیح کنند.

۱۸) روش دیگر در تصحیح املا این است که دانش‌آموزان با اشتباهات خود جمله بسازند و یا دیکته به صورت جمله سازی از لغات مهم درس باشد.

۱۹) کلمات مهم مشکل درس را روی پارچه بنویسند و سپس با خمیر و یا نخ و سوزن کلمات را بسازند و یا بدوزند که در این صورت املا با هنر و بازی توأمان می‌شود (یادگیری تلفیقی).

۲۰) دانش‌آموزان از اشتباهات خود در املا کلمات هم خانواده، متضاد و یا هم معنا بنویسند.

(۲۱) برای آشنایی دانش‌آموزان با انواع صداها و لهجه‌ها در هنگام دیکته گفتن و از این که بچه‌ها تنها به صدا و لحن معلم خود خو نگیرند، معلم می‌تواند از اطرافیان خود بخواهد تا متن املا را بر روی نوار بخوانند و صدای خود را ضبط کنند و سپس آن متن را به کلاس بیاورد و بچه‌ها از روی آن نوار دیکته بنویسند و در هنگام ارزشیابی پایانی و یا هر زمان دیگر بچه‌ها دچار مشکل نشوند.

(۲۲) همکاران معلم می‌توانند در املاهای کلاسی جای خود را تعویض کنند و به بچه‌های کلاس‌های دیگر املا بگویند تا بچه‌ها با انواع صداها و لحن و گویش در دیکته آشنا شوند.

(۲۳) دانش‌آموزان می‌توانند به والدین خود دیکته بگویند و والدین در املاهای خود چند کلمه را اشتباه بنویسند تا بچه‌ها آنها را تصحیح کنند و به پدر و مادر خود نمره دهند.

(۲۴) بچه‌ها می‌توانند به معلم خود دیکته بگویند. هر گروه یک پاراگراف به معلم بگوید و در انتها گروه‌ها ورقه معلم را تصحیح کنند و یا هر گروه پاراگراف مخصوص به خود را تصحیح کند. البته بهتر است معلم چند کلمه را عمداً اشتباه بنویسد.

(۲۵) برای والدین بی‌سواد فرزند می‌تواند صدای خود را ضبط کند و از روی صدای خود به خودش دیکته بگوید یعنی صدای ضبط شده خود را جایگزین صدای اولیای خود که بی‌سواد هستند نماید.

(۲۶) یکی دیگر از روش‌ها برای تصحیح املا این است که می‌توان املا را به بچه‌ها داد تا تصحیح کنند ولی در نهایت نمره نهایی را معلم بدهد و یا دانش‌آموزان تصحیح کننده با مداد کنار دفتر فرد نمره بگذارند و بعد معلم نمره خود را با نمره‌ای که دانش‌آموزان داده‌اند مقایسه کند (کمالوند، ۱۳۹۲).

نتیجه‌گیری

همانطور که دیدید در این مقاله مبحث املا و اختلال املا در دانش‌آموزان و راهکارهایی برای رفع اختلال املا مطرح شد. با توجه به مطالب گفته شده در مقاله، باید برای حل مشکل اختلال دیکته نویسی تلاش کرد زیرا اختلال دیکته نویسی باعث ایجاد مشکلات و افت تحصیلی در دانش‌آموزان می‌شود. تلاش پیوسته و مداوم در طول زمان برای رفع اختلال دیکته نویسی از اهمیت بسزایی برخوردار است یافته‌های پژوهش‌ها نشان می‌دهد که عواملی باعث ایجاد این اختلال می‌شود که اگر تمامی معلمان علاوه بر اینکه به درس‌های دیگر اهمیت می‌دهند به این درس هم اهمیت دهند این مشکل حل خواهد شد زیرا اختلال دیکته باعث افت تحصیلی و کاهش اعتماد به نفس در دانش‌آموزان می‌شود.

منابع

باعزت، فرشته (۱۳۸۸). اثر مداخله‌های نوروسایکولوژی در کارآمدی خواندن و نوشتن دانش‌آموزان ابتدایی دچار نارساخوانی تحولی نوع زنان شناختی. ۳(۳)، ۷-۱۹.

بختیاری، طیبیه (۱۳۹۱). علل و راهکارهای بدخطی دانش‌آموزان.

<http://www.amoozegar61.blogfa.com/post/8>

حسنعلی زاده، خسرو (۱۳۸۲). روش‌های افزایش رغبت در املا.

<http://khosromaku.blogfa.com/post/4>

شهینی ییلاق، منیجه؛ کرمی، جهانگیر؛ شکرکن، حسین و مهرابی زاده هنرمند، مهناز (۱۳۸۳). بررسی همه‌گیرشناسی ناتوانی یادگیری املا و اثر روش درمان چندحسی در کاهش این ناتوانی در دانش‌آموزان دوره ابتدایی شهر اهواز.

قاسم تبار، امیر (۱۳۹۸). اختلال املاء یا دیکته نویسی: تعریف، انواع، دلایل و روشهای درمان اختلال املاء

<http://mahdekoodakan.com/spelling-disorders>

علیزاده، حمید (۱۳۸۵). کارکردهای اجرایی عصبی شناختی و رابطه آنها با اختلال‌های رشدی. تازه‌های علوم شناختی، ۸(۴)، ۷۰-۵۷.

کرک، ساموئل و چالفانت، جمیز (۱۳۷۷). نارسایی‌های یادگیری، تحولی و تحصیلی. ترجمه سیمین رونقی، زینب خانجانی و مهین وثوقی رهبری. تهران: سازمان آموزش و پرورش استثنایی.

کرد، آسیه و رحمت زهی، خدانظر (۱۳۹۷). اختلالات دیکته‌نویسی در دوره ابتدایی. کنفرانس ملی دستاوردهای نوین جهان در تعلیم و تربیت، روانشناسی، حقوق و مطالعات فرهنگی اجتماعی.

کمالوند، علیرمان (۱۳۹۲). ۵۰ راهکار یادگیری بهتر املا.

<http://alz47.blogfa.com/post/46>

کمالی، محمدرضا (۱۳۹۱). چگونه در منزل به دیکته فرزندان کمک کنیم.

<http://namdarld.blogfa.com/post/24>

محمدی نژاد، زهرا (۱۳۸۱). نگاهی اجمالی به بدخط نویسی در دانش‌آموزان، علل، راهکارها. نشریه تعلیم و تربیت استثنایی، شماره ۱۳.

مرادی، شهاب؛ رضایی، علی محمد و کیان ارثی، فرحناز (۱۳۹۳). مقایسه‌ی اثربخشی روش آموزش مستقیم و آموزش چندرسانه‌ای بر اختلال املا. مجله‌ی ناتوانی‌های یادگیری، ۴(۱)، ۸۹-۹۹.

ناصرپور، محمد؛ درانی، کمال و صالحی، کیوان (۱۳۹۸). شناسایی عوامل موثر در اختلالات املانویسی دانش‌آموزان ابتدایی. فصلنامه مطالعات برنامه درسی ایران، ۱۴(۵۴)، ۱۸۱-۲۱۸.